

יהדות גרמניה מול פני האנטישמיות: 1893-1938 פרופ' גיא מירון

שיעור 1: מול פני האנטישמיות בעידן הקיסרי

גרשם שלום, "בגנות המיתוס על דו-שיח גרמני-יהודי", בתוך: דברים בגו : פרקי מורשה ותחיה (עם עובד, 1976)

אני מכחיש שדו-שיח בין גרמנים ויהודים במובן אמיתי כלשהו היה קיים אי-פעם בתור חיזיון היסטורי. שיחה מותנית בשניים המאזינים זה לזה, המוכנים להתייחס בכובד-ראש איש אל רעהו על מיהותו ומהותו – ולענות לו.

אין לך דבר העשוי להטעות יותר משימוש במושג זה לגבי הדיונים בין גרמנים ויהודים במאתיים השנים האחרונות. שיח זה נדם עוד בראשית התחלותיו ולא יצא לפועל מעולם. הוא נדם משהשלימו יורשי משה מנדלסון... להפקיר שלמות (יהודית) זו, כדי להציל שרידים עלובים ממנה לתוך מציאות המכונה לאחרונה 'סימביוזה יהודית-גרמנית' – מונח שניכרת בו דו-פרצופיותה של מציאות זו.

אכן היהודים ניסו שיח עם הגרמנים מכל הבחינות והעמדות האפשריות; תבעו, התחננו ואף השביעו, התרפסו גם התעקשו מרות – בכל הנימים של רגש כבוד נוגע-עד-לב ושל חוסר-כבוד שכוח-אלוהים. לא יזלזל איש, אף לא מי שתפס מאז ומתמיד אפסות-התקווה שבזעקה זו לתוך החלל הריק, בעזות תשוקתה ובנימת התוחלת והתוגה שנתלוותה אליה... מעולם לא ענה מישהו או משהו לזעקה ההיא.

Peter Gay, In Deutschland zu Hause... Die Juden der Weimarer Zeit, Die Juden im National-sozialistischen Deutschland 1933-1934 (Tübingen, 1986), pp. 31-32

מזה כחצי מאה חיים היהודים בגרמניה, אלו שחשו בגרמניה כביתם, תחת קללה כפולה. הם נרדפו, גורשו ולעיתים אף נרצחו... אלו מהם שהצליחו למצוא מפלט בחו"ל חיו בחרדה לפני שהתברר להם אם שאר משפחתם וחבריהם הצליחו לשרוד בימי הברבריות הנאצית...

הקללה השנייה... נובעת מאלו שטוענים שיהודי גרמניה אשמים, לפחות באופן חלקי, בארועים של שנות השלושים והארבעים. הבולט ביניהם הוא גרשם שלום שחזר שוב ושוב על טענתו לפיה האמונה שהייתה אי פעם סימביוזה יהודית-גרמנית היא אמונת שווא...

יהודי גרמניה חיו בגרמניה כביתם בתקופת רפובליקת ויימאר לא פחות מאשר בתקופות מוקדמות יותר. הם חשו כביתם למרות כל התקריות האנטישמיות... עבורם הייתה הישרדותה של האנטישמיות עובדה שהם היו צריכים להסתדר עימה... הגרמני היהודי שהתבונן סביבו ב-1910 לא היו יכול כמעט שלא להשתכנע שהוא ואחיו - אזרחי גרמניה בני האמונה היהודית - עומדת לפנייהם מאה עתירת הישגים. התקדמות היהודים בגרמניה הייתה יותר ממרשימה, היא נראתה אז כמעט בגדר נס... כל מי שכן עם עצמו ומודע מספיק להיסטוריה אינו יכול להכחיש שהיו אז לא יותר מעננים בלתי נראים ובלתי מאיימים בתוך מציאות שאופקיה היו מאירים וידידותיים...

רפאל לובנפלד, 'יהודי חסות או אזרחים?', בתוך: Schutzjuden oder Staatsbürger (Berlin, 1893) מתוך ההכרזה הפומבית על הקמת ה-CV – האגודה המרכזית והקריאה להצטרף אליה, 26.5.1893

...הקהילה היהודית בברלין התכנסה וקבל החלטה לשלוח משלחת להוד מעלתו הקיסר כדי להפציר בו להעניק ליהודים הגנה וחסות מפני האנטישמיות. כך בלבד הפחד את ראשיהם של אדונים אלה עד שלא הכירו עוד בהבדל בין שוויון זכויות לזכויות מוענקות (פריבילגיות). או שמא שקלו אחדים מאדונים אלה את משמעותו של צעד זה ?

...רק מי שאין לו זכויות... מבקש חסות. לנו יש סטטוס מלא של זכויות אזרח ולאנטישמים אין הכח לכרסם בזכויות אלה. מותר לבטא כל דעה ומחשבה במדינה החופשית, מי שרוצה להילחם בכך צריך לעשות זאת בעצמו ולא לבקש עזרה מבחוץ. אם אנו עושים כך - אנו משפילים את עצמנו. בכך אנו מוותרים בשתיקה על האמצעים שהזכויות שלנו מבטיחות לנו ושבים לעליבות של ימי הביניים שהפכה את אבותינו ליהודי חסות... הבה נעזור לעצמנו בכוחותינו שלנו! איננו רוצים להיות יהודי חסות אלא אזרחים.

**'An deutschen Staatsbürger jüdischen Glaubens, Ein Aufruf',
Allgemeinen Zeitung des Judentums, vol. 57, no. 21, 26.5.1893**

מזה כשני עשורים מחרידה את מולדתנו תנועה שמטרתה הסופית היא נידוי חברתי שלנו והגבלת זכויותינו החוקתיות. קווינו שחוש הצדק של החלק הגדול מבין עמיתינו האזרחים הגרמנים ותחושת השיתוף התרבותית יספיקו כנגד מזימות אלו של המיעוט שרואה תמיד את האזרחים היהודים כאחראים לכל צרות השעה ורוצה להשפילם ולהפכם לזרים חסרי מולדת... האחדות של העם הגרמני בנויה על הגיוון בקבוצות המוצא ובקבוצות הדתיות. אנו היהודים, מאז שזכינו ליטול חלק בחיי הכלל של העם הגרמני, התמסרנו בשמחה ובהתלהבות בכל כוחנו למען המולדת...

כאשר אנו חשים היום בצורך להתארגן, רצון זה הוא רחוק מאד מרוח ההתבדלות. אנו ממלאים בכך את חובתינו להגן בכוחנו שלנו על מעמדו במולדתנו ואנו משוכנעים שגישתנו זו תביא לנו כבוד בעיני עמיתינו האזרחים הגרמנים. יחסינו למולדת אינו שונה מזה של הפרוטסטנטים או הקתולים. בכל "קהילות האמונה" יש כיוונים דתיים מגוונים ובניהן מיוצגים בכל הזרמים הפוליטיים.

כולם מאוחדים, עם זאת, במחשבתם הלאומית ועומדים יחד כאיש אחד למען רווחת הרייך הגרמני... כדי לתת ביטוי ברור וחזק למחשבות אלה אנו מקימים את האגודה המרכזית לאזרחים הגרמנים בני האמונה היהודית. האגודה תאחד את כל הכוחות למען הגנה עצמית, תחזק את מודעותו של היחיד לשוויון הזכויות הבלתי מותנה שלנו ולא תיתן לעוינותם של מתנגדנו לפגוע בהשתייכותנו לעם הגרמני.

פרנץ אופנהיימר, תודעת מוצא (Stamm) מול תודעת עם (Volk), בתוך: Die Welt, 18.10.1910

...אנו, המערב אירופאים, עומדים מול האידיאל הציוני באופן שונה מהמזרח אירופאים... לנו היהודים המערבים יש תודעת מוצא יהודית בעוד שליהודי המזרח יש תודעת עם יהודית...

תודעת המוצא מושתתת על העבר. היא קיימת בכל מקום בו היחיד מודע לכך שמוצאו מעם שאינו נופל בתהילתו ובאצילותו מהעם שבתוכו הוא חי בהווה ושהוא אזרח שלו (של מדינתו). מי שאין לו תודעה כזו, תודעת המוצא שלו לא תחזיק מעמד ובמקומה תבוא שאיפה פחדנית להתבוללות... אנו - יהודי המערב - גאים בכך שמוצאינו הינו מהמשפחה שהעניקה לעולם את שלוש הדתות הגדולות ושלמרות פיזור בעולם כולו הוכיחה ומוכיחה את כוחה התרבותי.

תודעת העם, לעומת זאת, מושתתת על יסודות שבהווה - על שותפות בשפה, בערכים, במרקם החיים הכלכליים, במערכת המשפטית ובתרבות הרוח. תודעה זו הינה השתקפות של ה-MILIEU (החוג)

בו אנו חיים. היא משקפת את רמת האינטנסיביות, את שמחת החיים ואת היתרונות שמפיק היחיד מהשתלבותו בעם זה...

כאן ניכר ההבדל הגדול הראשון בין יהודי המזרח לבין אלו מיהודי המערב הגדלים על יסודות תרבות הארצות בהם הם חיים. אנו לגמרי גרמנים בתרבותנו, צרפתיים בתרבותנו, אנגלים בתרבותנו, אמריקנים בתרבותנו וכו' משום שיש לנו המזל להשתייך לקהילות תרבותיות העומדות בשורה הראשונה שבין עמי העולם ויש לנו האפשרות לראות את גדולי ההוגים, החוקרים, האמנים והממציאים כשלנו. איננו יכולים להיות יהודים בתרבותנו (Kulturjuden), כי התרבות היהודית - כפי שהתגבשה בגטאות המזרח החל משלהי ימי הביניים, היא נמוכה בהרבה מהתרבויות המודרניות אותן נושאים העמים שלנו. איננו יכולים ואיננו רוצים לשוב לאחור...

מאז שאני חבר בתנועה הציונית ביטאתי תכופות את דעותיי אלו - מעל בימות שונות, בשיחות אישיות ובעלונים שונים. כמעט תמיד טענו נגדי: "אתה אינך ציוני!" כמובן שאין זו האמת משום שאני רוצה בהקמתו של בית לאומי בטוח לעם היהודי בפלסטינה - ולכן אני ציוני...

רוסיה ורומניה הן עבור היהודים מקומות של לחץ ודיכוי קשים, ארצות של העדר זכויות מוחלט, של ניצול ופוגרומים. לכן יש ליהודי מזרח אירופה נטייה מובהקת לצאת מארצותיהם - הם רוצים והם מוכרחים לצאת החוצה לארץ בה יחיו כבני אדם במלוא מובן המילה - אזרחים מלאים. בכך יש להם תודעת עם: הם רוצים להיות "בשנה הבאה בירושלים"... עבורינו, לעומת זאת, הציונות היא תנועה אידיאליסטית לחלוטין, מטרה אלטרואיסטית... יש לנו בטחון - ברכוש ובנפש... רק מעטים מאתנו ירצו להגר לפלסטינה ולהקריב בכך קרבן חומרי גדול...

מוריץ גולדשטיין, "הפרנסוס היהודי", בתוך: Der Kunstwart, מרץ 1912

...יותר ויותר עולה לאחרונה הרושם שחיי התרבות הגרמנים עברו לידיים יהודיות... הנוצרים מתחילים להתגונן. הם מתחילים לכנות אותנו שוב כזרים ולראות בנו סכנה שבתוככי קודשי התרבות שלהם. וכך עומדים אנו היום בפני הבעיה: אנו היהודים מנהלים את נחלתה הרוחנית של אומה שמתכחשת להצדקה לכך וליכולתנו לעשות זאת... איש אינו מטיל ספק ברצינות בכוחם הרב של היהודים בעיתונות. אם נבחן זאת לפחות בערים המרכזיות ובעיתונים רבי ההשפעה, יומחש המושג מונופול יהודי. כך בולטת גם הדומיננטיות היהודית בתיאטרון: כמעט כל מנהלי התיאטראות בברלין הם יהודים, כך גם חלק גדול ואולי אף גדול מאד של השחקנים... תופעה חדשה היא שגם מדע הספרות הגרמני עובר, כפי שאומרים, לידיים יהודיות, וזה קומי או טרגי (תלוי בנקודת המבט) להתבונן בהרכב הסמינרים לספרות גרמנית באוניברסיטאות שלנו (אני עצמי השתייכתי אליהם)...

אנו מנהלים מלחמה בשתי חזיתות. אויבנו בחזית אחת הם הגרמנים הנוצרים הטבטונים הטיפשים והקנאים שהפכו את המילה "יהודי" למילת גנאי ומכנים את כל מה שבא מיהודים כדבר "יהודי" כדי לבטא בוז וסלידה... מצד שני עומדים אויבנו הגדולים ביותר... היהודים שלא משגיחים בדבר, שעוסקים ללא הרף וללא היסוס בתרבות הגרמנית ועושים זאת כאילו ומשכנעים את עצמם שלא מכירים אותם. אלו הם אויבנו האמיתיים. יש לדחוק אותם מעמדות מרכזיות ובולטות מדי... כדי שאנחנו - היהודים האחרים - נוכל לשוב וליהנות מחיינו במצב היחיד בו נוכל להיות חופשיים וגאים במאבק באויבנו.

Jehuda Reinharz, Fatherland or Promised Land, The Dilemma of the German Jew, 1893-1914 (Ann Harbor, 1975), pp. 160-161

בגלל החשיבות העצומה של המאמץ המתרחש בפלסטינה לשחרור אישיותו של היחיד, ובגלל חשיבותו של מעשה זה כאמצעי להשגת מטרתנו הסופית, מצהירה הוועידה כי זוהי חובתו של כל ציוני - ובמיוחד של אלה שהם עצמאים מבחינה כלכלית - לכלול במהלך החיים שלו עצמו הגירה לפלסטינה.

שיעור 2: מלחמת העולם הראשונה ורפובליקת ויימאר

מתוך מאמר שפורסם ב- Im Deutschen Reich בטאון האגודה המרכזית, ספטמבר 1914

אנו מוכרחים להוכיח ששאיפתנו היא שהרגע הגדול ימצא דור גדול ומכובד מספיק שיעמוד בו... אנו מודעים לכך שהיהודים, כמו כל בני האדם, יכולים לטעות, אבל כבני מיעוט יש להם חובה כפולה להקפיד בהתנהגותם ובדרך שבה הם מופיעים כלפי חוץ.

מתוך מאמר שפורסם בביטאון הציוני Jüdische Rundschau, אוגוסט 1914

מולנו עומדת הטירניה הקשה ביותר, האכזריות רווית הדם והריאקציה החשוכה... אנו נלחמים בנשק שלנו לא רק על מנת להגן על נשינו וילדינו מפני אויב ארצנו, איננו מגינים רק על הבית והמשפחה, הנשק שלנו הוא גם תקוותם של מיליוני המדוכאים בקיסרות הרוסית... כיהודים יש לנו גם חשבון מיוחד לסגור עם הברברים שבמזרח.

מתוך מאמר שפורסם בביטאון הציוני Jüdische Rundschau, יולי 1915

החוגים היהודים שעוסקים בעיקר במאבק באנטישמיות, לא עשו מעולם ניסיון רציני להבין את הסיבות הפנימיות שלה. האומץ להבין שהאנטישמיות אינה רק אי הבנה, אינה צירוף מקרים או זרם זמני, אומץ זה אינו יכול להיות נחלתו של מי שחסר לו האומץ (להכיר) ביהדותו שלו... מעולם לא נוהל מאבק באמצעים גרועים יותר מאותו המאבק כביכול נגד האנטישמיות. למעשה אין זה אלא מאבק נגד השמיות, נגד הייחוד היהודי ונגד היהודים עצמם... מנסים להגיע לנצחון על-ידי כניעה מתמשכת לאנטישמים. הפחדנות היא הנשק העיקרי במאבק זה.

Gershom Scholem, Tagebücher, nebst Aufsätzen und Entwürfen, bis 1923 (Frankfurt am Main, 1995)

כיצד אתם יכולים לחשוב שליהודים יוכלו לבוא תחייה ופתרון משדות הקטל של אירופה – מתוך ים של דם ורצח, ומתוך מהומה שכזו. הציונות אינה הולכת על גוויות. ציונים אמיתיים לא יתחננו להיות בין ההורגים במלחמה האירופית הזו. 'אין זו דרכנו... דרכנו היא דרך המהפכה הפנימית... חלומותיהם אינם חלומותיה של אירופה'. הם צריכים לזעוק בקול רם שאין להם עניין ברצח הכללי זה, שהרצח הזה לא ראוי לשם 'עת גדולה', וכי הצהרות הפטריוטיזם המוחצן של הפרופסורים הגרמנים לא מרשימים אותם.

Herman Cohen, *Deutschtum und Judentum 1916*, in: Hasselhoff and Stünkel, *Religious Dynamics under the Impact of Imperialism and Colonialism* (Brill, 2017), pp. 486-502

...מאז חורבן הממלכה היהודית (חורבן בית שני) התיישבו יהודים בגרמניה, בעיקר על גדות הריין, ותחת קארל הגדול הם שימשו כבר כמתווכים פוליטיים. לכל אורך ימי הביניים הם חיו בתוך השפה והספרות הגרמנית, הופיעו בשירת החצר ונטלו חלק ביצירת הפואטיקה הגרמנית...

אנו היהודים הגרמנים נמצאים במצב נוח במיוחד, שבו אנו מכירים בשירותה הגדול של הרוח הגרמנית למדע ולרוח היהודית וגם יכולים להכיר ברוח הדתית ובעובדות ההסטוריות: איך הושפעו יהודי כל העמים המודרניים מיהודי גרמניה ברעיונותיהם הדתיים, בפולחן שלהם ובחלקם במדעי היהדות באופן ייחודי ובלעדי כל כך. בכל הנוגע למצב הרוחני שלנו, קיימת השלמה בקהילה הדתית הפנימית שלנו בין משיחיות יהודית להומניזם גרמני. לכן רגשותינו כלפי והעם (Volk) המדינה הגרמנים מקבלים משנה תוקף מהדת שלנו: נשמתנו נעה באופן הרמוני בפטריוטיזם הגרמני ובהכרה הדתית שלנו ששורשיה באל אחד ובאנושיות אחת...

Ernst Simon, "Unser Kriegserlebnis" (1919), in: Brücken, *Gesammelte Aufsätze*, (Heidelberg, 1965), p. 21

...כשפרצה המלחמה רבים מאתנו, בני החבורה הצעירה בציונות כיום, עוד לא ידעו דבר על היהדות. תכופות, בשנות בית הספר, נתפסה העובדה הערומה של שייכות זו כזרה ועוינת. מעולם לא השתחררנו ממחסומינו ברוח נעורים כמו שיכלו חברינו לספל הלימודים. תמיד עומדים קצת בצד. או שבזו לנו כי ראו בנו נחותים גופנית. או שקינאו בנו בגלל שראו בנו תלמידים טובים מדי בכתה... תמיד היינו איכשהו זרים, דחויים לא-נורמאליים...

במצב רוחני זה פגשה אותנו (מציאות) המלחמה. עבורנו היא לא הייתה שום דבר פוליטי, לא שאלת אשמת המלחמה, אפילו ראשיתה מעוטרת הניצחונות לא ממש עניינה אותנו, אנחנו חשנו בעיקר את החוויה האדירה, את האושר המשכר, שבלהיות מסוגלים סוף סוף לשחרר את עבותות האני המורכב שלנו בתור חלקיק קטן, בזכות להיסחף יחד עם עוד מיליוני רבים בורם של גורל המולדת...

בתחילה היו השבועות הראשונים בשדה הקרב בגדר רענון, תחייה של שכרון, עיכוב ההתעוררות מחלום יפה... בינתיים שקעו מאד הלכי הרוח בצבא ובעורף... לכולם היה ברור שאנחנו היינו זרים, שהיה צורך להעמיד אותנו בצד, ברובריקה מיוחדת, לספור אותנו, לרשום אותנו, לטפל בנו באופן נבדל. התפוגג חלום השותפות, במהלומה נוראית נפערה לפנינו שוב התהום העמוקה שמעולם לא

נעלמה, ואשר לא ניתן היה לגישור, לא על ידי מכאובינו והקזת דמנו, לא על ידי השפה והעבודה המשותפות, ואפילו לא על ידי הציביליזציה וההתנהגות תרבותית המשותפות...

כוח החיים שלנו ושמתת היצירה שלנו כמעט ונשברו, אומץ הנעורים שלנו כמעט ונחלש לכדי השלמה סנילית או ניסיון הרדמה גם, לולא נפתח בפנינו מעגל החיים השני ממנו נבענו ואליו שבנו: לולא פרשה היהדות את צבאה להשיבנו לתוכה... היינו כבר ציונים. בהתחלה היה זה ללא רצוננו וידיעתנו.

אבל עד מהרה למדנו שהדרך היחידה שיכולה להוציא את עמנו מהשניות (דואליות) המצערת הרוחנית, הנפשית והחומרית בה הוא מצוי, היא הדרך לציון, ושנחנו מוכרחים ללכת בדרך זו, לפחות ברמה הרוחנית, אם אפשר גם ברמה החומרית, עם כל מה שהננו וכל מה שבבעלותנו. כעת נגאלנו בגבריות אמיתית: בביטחוננו של האדם המכיר את מקומו במרחב ובנצח.

עקיבא ארנסט סימון, פרקי חיים: בניין בתוך חורבן (הקיבוץ המאוחד, 1986)

כשהתגייסתי לצבא הייתי יהודי אגנוסטי ובור, מתבולל, משכיל ובעל חוש אסתטי... מקץ שנתיים ומחצה, כשהשתחררתי מהצבא, הייתי לציוני, פתוח לבעיות אמונה, אך ללא תשובות עליהן...

בצבאו של וילהלם קיסר הכרתי את האנטישמיות... במיוחד בתקופת שירותי הקרבי השני בגדוד תותחני השדה של חיל המשמר. כאן אזכיר רק את אחד המובהקים שבאותותיו: התמקמנו בעמדה חדשה הנשקפת על העיר ריימס והרס"ר שלח את פקודיו למקומות התצפית שלהם. הנה הגיעו לאוזני דבריו, שלא נועדו דווקא לי, אלא שמא נועדו לגורלי: 'השיחים שם הם פינה מסוכנת, לשם נשלח את סימון, את היהודון'.

חלום גרמניוטי נגזו. הזעזוע הראשון חל בו מאז חודש אוקטובר 1916, שעה שהתנהל המפקד הרשמי של חיילי החזית וחיילי העורף היהודיים, למען השוות את תוצאותיו עם המספרים המקבילים שאצל החיילים ה'ארים'. אין אדם שחש את עלבון הכלל ואת השפלתו בחוויה של ממש אלא שעה שהם מומחשים לו במקרה האישי והמיוחד והקונקרטי. הוגו היין, חייל יהודי שהיה ממיודעי ושרת כעזור לרופא בהמות, שובץ במניין 'חיילי העורף' וקרוב לוודאי שלא כך נהגו במי שממונה היה על אותה תחנה של חיל הרפואה. זמן מה לאחר מכן נפל החייל היין. אלה היו אפוא פני המולדת שלמענה נשפך דמו.

Rahel Straus, Wir lebten in Deutschland, Erinnerungen einer deutschen Jüdin 1880-1933 (Stuttgart, 1961), p. 225

קומץ אנשים – הם לא היו יותר ממאה – ניצלו את ההזדמנות כדי לחולל מהפכה. באמצע הלילה הם הגיעו לטירה של המלך כדי לתבוע ממנו להתפטר, אך גילו שהוא כבר נמלט. הם מצאו את הטירה ריקה, ללא שמירה... הקבוצה המהפכנית בהנהגת אייזנר פנתה אז לבית הדפוס של העיתונות, הפסיקה את העבודה שם ותבעה להדפיס את כרוזיה. למחרת בבוקר קראנו שהמלך נמלט ושכוננה ממשלה זמנית ב"מדינה החופשית" בווריה. הכרוז היה בחתימתו של אייזנר.

...בתחילה לא היו מתנגדים, למהפכה החדשה לא היה במי ללחום, היא שאירה את כל בעלי המשרות על כנם... זה היה כך בכל גרמניה: כל המנהיגים והמושלים נעלמו והעם לקח את השלטון לידיו. כבר אז חשנו זעזוע מהמספר הרב של יהודים בתפקידי שרים... הגרוע מכל היה במינכן, כאן בלטו היהודים לא רק בין המנהיגים אלא עוד יותר בין כל הממונים שניתן להם לפגוש במבנה של השלטון. יש להבין שכה הרבה יותר עמדו בפסגת השלטון, הם היו ה"אינטלקטואלים". זה היה אסון, ראשיתה של הקטסטרופה היהודית שעודה נמשכת היום. כבר אז הבנו את זה. זה היה ברור.

על חובת ההשתתפות של יהודי גרמניה בבחירות הכלליות, מתוך מאמר שפורסם ב- CV Zeitung, בטאון האגודה המרכזית ב- 3 באפריל 1924

על כל יהודי גרמניה, איש ואשה, חלה החובה שאין עוררין עליה לממש את זכותם ביום הבחירות. כל קול יכול להיות בעל משמעות מכרעת. כל המדיר את רגליו מן הקלפי בוגד לא רק במפלגה (שהוא נוטה אליה) אלא גם באחיו היהודים. מי שאינו בוחר מחזק... (את האנטישמים). על יהודי גרמניה להכיר בעובדה, שרק נצחון המפלגות שאינן אנטישמיות יכול להחזיר למסלול את תהליך השיקום המסודר של המולדת. זוהי המשמעות המכרעת של בחירות אלה ליהודי גרמניה.

לודוויג הולנדר, מדוע אנו נותרים יהודים, בתוך: CV Zeitung, 16.12.32

...היהדות היא יותר מאשר מבנה דתי גרנדיוזי. היא תופעה המושתתת על יסודות של תודעה דתית וכן על קהילת הגורל יסודות של תודעה דתית וכן על קהילת הגורל, קהילת המוצא וההשתייכות הלאומית העתיקה. הכוח הרוחני הגדול של קבוצה סוציולוגית זו מתאפיין על פי מה שמוגדר היום בביווגיה "מנמה" - מילה (לטינית) שהתרגום המילולי שלה הוא זיכרון. בכל אדם חבוי מכלול הזיכרונות של אבותיו ואבות אבותיו. לאדם היהודי יש ביסוד חייו היסטוריה ארוכה של יהודיות (Judenheit) - החוויות והגורל של שרשרת דורות ארוכה שהמרכיב האחרון שלה הוא הוא עצמו.

...בהיסטוריה רוויית הסבל והדמעות שלה הגנה היהדות תמיד על האידיאלים שלה כנגד כל העולם. היינו ועודנו קהילת בני אדם שהאידיאל שלהם הינו קודם כל האמת, אחר-כך הצדק ולבסוף השלום. מאבקם של היהודים הגרמנים, תקוות כל היהודים בזמן הזה, היא שהאמת והשלום יהיו בקרוב בסיס לשיתוף פעולה פורה בין כל חלקי העם הגרמני למען עתיד טוב יותר.

שיעור 3: 1933: תגובות יהודיות ראשונות אל מול המשטר החדש

מאמר המערכת של הבטאון הציוני Jüdische Rundschau מתאריך 31.1.1933

היטלר בשלטון

מיניויו של היטלר לתפקיד קנצלר הרייך והרכבתה של ממשלה שבה מחזיקים הנציונל-סוציאליסטים בעמדות הכוח החשובות שמו קץ למצב אי-הבהירות ולבלבולים שתכפו חדשות לבקרים – מה שאפיין את התקופה האחרונה של ההיסטוריה הפנים גרמנית. אנו, כיהודים, עומדים לפני העובדה שכוח עוין לנו נטל לידינו את השלטון בגרמניה. מי שהיה ער למציאות ולא הניח לעיתונות הליברלית – שהאמינה שוב ושוב שהנהגה היא חוזה בהתפוררותה של התנועה הנציונל-סוציאליסטית – להטעות אותו, לא היה יכול לפתח כל אשליה בעניין...

אין לנו אלא לחזור על מה שכתבנו מעל דפים אלה ב-12 באוגוסט (1932): "והיה ויהפוך היטלר לקנצלר הרייך, אסור שמצע המפלגה הנציונל-סוציאליסטית, על סעיפיה האנטי-יהודיים המוכרים לכולם, יהיה לפרוגרמה של הרייך הגרמני. בתור מנהיג מפלגה יכול היה היטלר להישען על ההמונים הפנטיים שלו; בתור קנצלר הרייך עליו לדעת שגרמניה מורכבת מאלמנטים שונים שיכולים לתבוע בדין כי יכבדו את ייחודיותם".

היהודים הגרמנים, שמפלגתו של קנצלר הרייך לא הפסיקה לאיים עליהם ולעלוב בהם, לרמוס את כבודם, להכפיש את שמם, דורשים מכל ממשלה שלא תהיה כי תנהג דרך ארץ בקיומם, בכבודם ובייחודיותם...

היהודים הגרמנים, שהמפנה החדש לא היה בלתי צפוי לדידם, צריכים לשמור על שלוות נפשם ועל כבודם... רק יהדות מלאה גאווה בעמה (Volkstum) שדבר לא יוכל לה יכולה לנהל מאבק זה. קצנו בניסיונות להתאים את עצמנו ולהתכחש לעצמנו. ליהודים הגרמנים אשר נתנו אמון בסיסמאות הכוזבות של מנהיגי האתמול, שהתמסרו לאמונה בהשתפרות מתמדת באמצעות "נאורות", לאלה נשמטת הקרקע מתחת לרגליים. לנוכח התנאים שנוצרו חייבת היהדות הגרמנית לאחד את שורותיה ביתר שאת ולהגביר את העזרה העצמית. שמירתה של רוח יהדות חיה ופעילה – זו המשימה (שעומדת לפנינו). מעולם לא היה חשוב כמו עכשיו לחזק, לייצב נגד כל זעזוע, את האמונה ביהדות ובעתידה. העם היהודי הוא נשאים של ערכים נצחיים, אין אח ורע לתולדות שהוא ממשיכן. בעיתות סכנה וצרה ראוי לשוות עובדה זו לנגד עינינו במלוא העוז.

מתוך דבריו של הרב מקס אשלבאכר, פורסם בפברואר 1933 ב- Der Morgen – ירחון האגודה המרכזית

אנו מנהלים את מאבקנו על זכויותינו על בסיס חוקת ויימאר... (לפיה) כל הגרמנים שווים לפני החוק... ונדמה שאין כל סיבה להפסיק ולהתבסס על חוקה זו... אבל... גם חוקות ניתנות לשינוי. אם על ההיסטוריה להביא בתהפוכותיה את הבלתי נתפש, כך שהתוכנית הנאציונאלסוציאליסטית תתממש, ואם תקבע אז חוקה חדשה שיהודי אינו יכול להיות אזרח, אז לא נוכל יותר להסתמך על החוקה. אבל בכך לא נוותר על זכותנו אלא רק נשאב אותה מתוך בסיס עמוק יותר, נצחי. העבר היהודי העתיק שלנו וההיסטוריה שלנו של כמעט אלפיים שנה בגרמניה הם עדות רבת עוצמה לכך שרצון האל התגלה בדרך שלנו ובקיום שלנו. אז נוביל סוף סוף את המאבק לזכותינו האזרחית המלאה בגרמניה כיהודים גרמנים על בסיס רצון האל.

מתוך מאמרו של רוברט ולטש, הבטאון הציוני Jüdische Rundschau, אפריל 1933

שאוהו בגאון, את הטלאי הצהוב!

1 באפריל 1933 ייזכר כיום חשוב בתולדות יהודי גרמניה, ואף בתולדות העם היהודי כולו. למאורעות היום ההוא יש לא רק פן פוליטי וכלכלי, כי אם גם פן מוסרי ונפשי...

לא לנו לבכות ולקונן. את תגובת הסנטימנטליות הארכנית על אירועים בעלי תוקף כזה נשאר לאלה מבין יהודי הדור הקודם שלא למדו דבר וששכחו הכל. יש היום צורך בטונים חדשים בדיון בעניינים יהודיים. אנו חיים בזמנים חדשים, המהפכה הלאומית של העם הגרמני היא סימן ברור לחלוטין לכך שעולם המושגים הישן התמוטט. עובדה זו עלולה להיות מכאיבה לרבים, אך בעולם זה יכול להחזיק מעמד רק מי שמיישיר מבט אל המציאות... דאגתנו היא: כיצד מגיבה היהדות? 1 באפריל 1933 יכול להיות יום של התעוררות ותחייה יהודית. אם היהודים ירצו בכך. אם תהיה ליהודים בשלות וגדולה פנימית. אם היהודים אינם כפי שהם מתוארים בידי אויביהם.

היהדות המותקפת חייבת להגיע לידי תודעה עצמית...

אין זו אמת שהיהודים בגדו בגרמניה. אם בגדו במשהו, הרי שבגדו בעצמם, ביהדותם. מאחר שהיהודי לא נשא את יהדותו במופגן, בגאון, מאחר שהתחמק מהבעיה היהודית, הוא נעשה בכך שותף לאשמת השפלת היהדות...

העובדה שהנהלת החרם הורתה לתלות על גבי החנויות המוחרמות שלטים נושאי "טלאי צהוב על רקע שחור", מהווה סמל רב עוצמה. תקנה זו נועדה להוקיע ולבזות. אך אנו נקבלנה וברצוננו נהפוך אותה לאות של כבוד... אנו היהודים – על כבודנו נוכל להגן. אנו נוצרים בליבנו את כל אלה אשר נקראו

יהודים מזה חמשת אלפים שנה, והוטבעה בהם סטיגמה כיהודים. מזכירים לנו כי אנו יהודים. אנחנו אומרים הן, ונושאים זאת בגאווה.

מתוך דבריו של פעיל האגודה המרכזית אלפרד הירשבג, פורסם ב- CV Zeitung, יולי 1933

השבועות האחרונים הפכו את היהדות הגרמנית לחופשית מאשליות. בתום התפתחות יהודית בגרמניה, שנמשכה 120 שנה ועוגנה במונח רב המשמעות אמנציפציה, עומדים אנו היום מול מצב שבמונחים רבים הוא קשה יותר מאשר נקודת הפתיחה... שום דבר לא יהיה שקרי יותר מלומר שיהודי גרמניה יוכלו להתחיל עכשיו את התהליך מאותה נקודה... האמנציפציה פירושה עליית מדרגה בקבלת הזכויות ואילו יהודי גרמניה נמצאים במהלך של ירידה ממצב גבוה יותר. גם האידיאלים הבורגנים של השכלה (Bildung) ורכוש (Besitz), שעמדו ביסוד הישגיה התרבותיים והכלכליים של יהדות גרמניה בזמן האמנציפציה, פינו את מקומם לאחרים.

מתוך מודעה על תוכנית הפעולה של אגודת התרבות החדשה של יהודי גרמניה, פורסמה באוגוסט 1933

אנו פונים אליכם בקריאה!

הצטרפו אל אגודת התרבות של יהודי גרמניה

מה אנו רוצים?

להעניק עבודה, אפשרויות קיום, עוז רוח, התעשתות, למאות מפוטרים, אנשים שנידונו לשקוע בייאוש!

להפגין את הקשר הדתי והשבטי של היהודים!

מתוך ההתפקדות ליהדות בעת משבר לבנות תודעה גאה לזמנים טובים יותר!

לראות ולחוות יצירות אמנות! לשמוע ולהבין מוזיקה! לחשל את רוחנו בעזרת רוחם של גדולינו!

לחתור אל המטרה להיות חלק עומד על דעתו וצנוע של השלם הגדול, כיחיד המחויב לקהילה בתחושה ובמעש!

כך אנו תופסים את משמעותה של אגודת התרבות. כאן אנו רוצים, כאן אנו חייבים, ללכת כולנו יחד.

אגודה אחת – קהילה אחת

רצון אחד – דת אחת

**הודעה על הקמת הנציגות הארצית של היהודים הגרמנים שפורסמה בביטאון הציוני
Jüdische Rundschau, בתאריך 29.9.1933**

גילוי הדעת של הנציגות הארצית החדשה של היהודים הגרמנים

בימים שהם חמורים וקשים כפי שהיו אך לעיתים רחוקות בהיסטוריה היהודית, אך הנם גם רבי חשיבות במידה כזו שמעטים היו כמותם, הוטל עלינו לשמש בתור הנהגה ונציגות של היהודים הגרמנים...

יש למלא חובות חדשות של חינוך יהודי, יש ליצור תחומים חדשים לבתי ספר יהודיים ולשמור ולהגן על הקיימים, כדי להקנות לדור הגדל ומתפתח יציבות נפשית, כוח התנגדות פנימית וחוסן גופני. יש להכשיר את הנוער שלנו למקצועות ולהחלפת תעסוקות או: הסבה מקצועית שיספקו להם מרחב (מחיה) בחיים, מתוך בחירה שקולה, כדי שיהיה עתיד לחייהם...

רבות מהיקף ביטחוננו הכלכלי בעבר צומצם או ניטל מאיתנו, יהודים גרמנים. בתוך התחום שנשאר לנו יש להוציא את הפרט מבדידותו.

התחברויות מקצועיות והתאגדויות, במידת המותר, יכולות להעלות כוחות קיימים ולתת סעד לחלש, ויכולות להעמיד ניסיון וקשרים לשימוש הכלל.

בפני רבים מאיתנו תיחסם הדרך לעבודה ולמקצוע על אדמת גרמניה. לפנינו ההכרח הברור וההיסטורי, העומד כעובדה שבפניה מתבטלות כל השאלות, הטענות והמענות, להכין לנוער שלנו מרחב חדש. הדבר הפך לתפקיד גדול, לגלות מקומות חדשים ולפלס דרכים חדשות, כמו באדמת הקודש של ארץ-ישראל, שההשגחה העליונה הועידה לה תקופה חדשה, וכן בכל מקום שבו יוכלו יהודי גרמניה להוכיח אופי, חריצות ופעילות, מבלי לגזול מחיה מאחרים, אלא להרבות מחיה למענם.

בעניין זה וביחס לכל השאר, אנחנו מצפים לסיוע מתוך הבנה מצד השלטונות וליחס כבוד מצד עמיתינו האזרחים הלא-יהודים, שעליהם אנחנו שותפים ברגשי אהבה ונאמנות לגרמניה.

אנחנו סומכים על תחושת השותפות החיה ועל רגש האחיות של היהודים הגרמנים, וכן על רוח העזרה הנכונה להקרבה של אחינו בכל מקום.

נעמוד ביחד ונפעל ביחד מתוך ביטחון בצור ישראל למען כבודו של השם היהודי. מי ייתן ומתוך הסבל של ימינו אלה תקום מחדש דמותו של היהודי הגרמני!

תפקיד "הרשות להנחלת השכלה יהודית למבוגרים" לפי מרטין בובר, מתוך מכתב לפעילות הרשות, מאי 1934

עוד לפני זמן קצר היה אפשר להבין את המושג של 'השכלה יהודית למבוגרים' באופן כזה שמדובר הוא בהנחלת 'יסודות ההשכלה'. 'נכסי השכלה' למתבגרים ומבוגרים, כלומר בתרומת מעין 'השכלת' בית ספר גבוה למי שלא זכה בה, או גם בהנחלת מידע בסיסי בנושאי היהדות לאלה שאינם בקיאים בהם. ברור שאנו התכוונו למהו שונה, כשנתנו שם זה לדבר החדש שייסדנו. כאן שום אין מדובר בהקניית ידע, אלא בהצטיידות לצורך הקיום. יש לעצב בני אדם, בני אדם יהודיים, שלא רק 'מחזיקים מעמד', אלא מקיימים חיים בעלי משמעות. הם אינם זוקפים קומתם רק כלפי חוץ, אלא יש להם יציבות (פנימית) והם מקנים משען גם לאחרים. אנשים המתקיימים באופן כזה שהניצוץ לא יכבה. כיוון שדאגתנו נתונה לניצוץ, פועלים אנו למען 'השכלה'. הדבר שחותרים אליו על ידי הנחלת השכלה (Bildung) הוא עיצוב הקהילה (Gemeinschaft) המחזיקה מעמד, המתגברת, השומרת על הניצוץ.

שיעור 4: פנייה אל העבר ומבט אל העתיד

Joachim Prinz, Wir Juden (Berlin, 1934), pp. 19-21

יציאתם של היהודים מהגטו לחברה האירופית בשלהי המאה השמונה עשרה הייתה מהירה מדי ובלתי צפויה לחלוטין. יהודי הגטו, שחיו את חייהם בדרך הישנה בשלווה ובביטחון, היו כמו אסירים שדלתות בית הכלא נפתחו בפניהם באופן פתאומי וכתוצאה מכך קצב פעימות ליבם הואץ...

לא ניתן בשום אופן למצות את ההיסטוריה של היהודים מאז המהפכה הצרפתית במונחים היסטוריים. בחלקים גדולים שלה היא פסיכופתולוגיה של תסביך, של הדחקה... תולדות היהודים במאה ומחצה האחרונה הינם במידה רבה היסטוריה של מחלה...

מהותה של האנטישמיות... שוכנת עמוק בתוככי העמים (הלא יהודים), ביסודו של דבר היא בלתי ניתנת לעקירה ולא ניתן להיאבק נגדה. היא מושרשת בספירות שלתבונה ולהשכלה אין גישה אליהם... כאשר הגורל היהודי יפקוד את היהודים בצרפת, באנגליה ובאמריקה, כאשר האגרוף רב העוצמה שלו, שמטלטל את יהודי מזרח אירופה כמה דורות והחל עתה לטלטל גם את יהודי גרמניה, יטלטל (גם) אותם, כאשר הצללים, צלליו העצומים והמבהילים של היהודי הנצחי, יוטלו עליהם בעיצומם של ימי השמש, אז תבוא גאוותם אל קיצה.

מנפרד שוורסנסקי, מתוך מאמר ביקורת על ספרו של פרינץ, פורסם ב-CV Zeitung, נובמבר 1933

השאלה היהודית אינה נובעת מהגלות ושורשיה אינם בתנאי החיים הבסיסיים של היהודים מאז חורבן המקדש, כפי שגורסים הציונים. היא עמוקה עוד יותר ונובעת מעצם מהותה של ההיסטוריה היהודית: ההיסטוריה שלנו מתאפיינת בעליות וירידות נצחיות ("ein ewiges auf und nieder"). אחרי זמנים של הצלחה חיצונית, שהם כמעט תמיד זמנים של "אסימילציה" באים זמנים של סבל. שניהם חיוניים ובסופו של דבר גם פוריים. תקופות של אסימילציה מעניקות ליהדות תנופה חדשה רבת ערך, גם אם לפעמים חייבים לשלם על כך במחיר של אבדן מסוים, ואחריהן באים זמנים של "דיסימילציה" שבהם אחרי הכוחות הצנטריפוגליים (כוחות הפיזור) שבים ועולים הכוחות הצנטריפטליים (הכוחות הדוחפים אל המרכז) החיוניים.

בעידן החדש, הגלים אינם זקוקים עוד למרחבי זמן של כמה מאות שנים כדי להתהפך ולזרום מההר אל העמק. הקצב של כל הדברים מתגבר... מעגל החיים והחוויות, של היחיד ושל הקהילה, מסתובב סביב עצמו יותר ויותר מהר.

Simon Schwab, Heimkehr ins Judentum (Frankfurt a. M., 1934)

מזה יותר ממאה שנה הכירו יהודי גרמניה את משב הרוח הקפוא של הגלות רק ממרחק ולא חוו אותו. האל הרחום והחנן שמכוון את גורלנו העניק ליהודי גרמניה לפני כמאה שנים הפסקה כדי לבחון את כח הגבורה של נאמנותם לתורה מחוץ לחומות הגטו. הפסקה זו באה עתה אל קיצה. יהדות גרמניה עמדה במבחן באופן לקוי, חלקים גדולים ממנה נכשלו בו... העייפות מהגלות (Golusmüdigkeit) הביאה לכך שיהודי גרמניה יפנו במהלך המאה התשע עשרה אל דרך האסימילציה, יפרצו את הגבולות והמחסומים שקבעה היהדות המסורתית בעיצוב דפוסי יחסיה עם סביבתה ויוותרו על היהדות הטוטאלית והמלאה (totale Volljudentum) שאפיינה עד אז את חייהם.

הגטו, בו הוחזקו אבות אבותינו כלואים בימי הביניים היה מחפיר, אך החיים בתוכו היו התגברות מלאת אור. כך ניצחה התורה שבגטו את הגטו והשמש האירה בפניה האפלה ביותר של הארץ... לילה טוב, תרבות האדם (Menchenkultur)... אנו פוסעים היום לאחור בנסיגה אל מולדת התורה שנבגדה בעבר, אל המקום בו נעזבה היהדות הקדומה (Urjudentum) בטיפשות וקלות ראש לפני מאה וחמישים שנה.

מרקוס אליאס, מאמר תגובה על שוואב, פורסם ב- 17 Der Israelit, ינואר 1935

אמנם גם אנו רואים במאה שחלפה אסון ליהדות, מבוי סתום שאנו חייבים להיחלץ ממנו. אבל האם אנו יכולים להתעלם מהעובדה שמאה שנים אלו ניצבות מאחורינו ומעובדות נוספות הנובעות מכך? האם נוכל לעצום את עינינו מפני העובדה שהסביבה שלנו לא נשארה על עומדה? היחסים החברתיים, הכלכליים, והפוליטיים כמו גם התחבורה והטכניקה השתנו במאה האחרונה יותר מאשר באלף שקדם לה. האם אני יכול פשוט לומר שאחיה עכשיו כמו שחיו אנשים לפני אלף שנה?

הרוב המכריע של אותם יהודים שאנו קשורים אליהם בדמנו ובגורלנו... אינו מוכן להוסיף על הגטו החברתי גם גטו תרבותי. קו הגבול בין התרבות היהודית ללא יהודית עובר כיום בתוכנו. האם אנו רוצים לשוב כיום לעידן שלפני מגדלסון? אם כך עלינו לבנות לעצמנו גטו בתוך גטו ולהקים חומה בצורה סביב הילדים שלנו... אי אפשר לכסות את העיניים בסך מפני התמורות האובייקטיביות שחלו בעולם כדי לפסוע חזרה בדרך של מגדלסון ולשוב מברלין לדסאו. גם דסאו השתנתה בינתיים.

נאום הרב יואכים פרינץ, פורסם בביטאון הציוני 17 Jüdische Rundschau אפריל 1935

כעת מתחילה לחדור לתודעתנו העובדה שאנחנו חיים בגטו. הגטו הזה נבדל כמובן בהרבה, במושגו ובמציאות המתקיימת בו, מגטו באופן שהבנו אותו עד כה...

אנו מכנים גטו, מתוך תחושתנו ומתוך ציפיותינו מהחיים, את מצב העניינים שבו אנו, היהודים בגרמניה, חיים בארץ שבה גורמים לנו בהרבה מקומות להיות סמוכים ובטוחים שחיינו אלה מהווים נטל על העם הגרמני...

הגטו הימני-ביניימי היה נסגר בערב. בערב היה השער נטרק, קשה ואכזר. הבריחים היו מוכרחים בקפדנות: היו יוצאים מן "העולם" ונכנסים לגטו. היום הדבר הפוך. כשדלת ביתנו נסגרת מאחורינו אנחנו יוצאים מהגטו ונכנסים הביתה. זהו הבדל בסיסי. הגטו אינו אזור גיאוגרפי מגודר עוד, לפחות לא במובן שימי הביניים הכירו. הגטו, זה "העולם". הגטו עבורנו הוא בחוץ. בשווקים, בכביש הבין-עירוני, במסעדות, הגטו הוא בכל מקום. יש לו סימן. לסימן קוראים: ללא שכנים. גורל היהודים הוא להיות ללא שכנים...

יהודי העיר הגדולה אינם חשים בכך באופן הזה, אבל יהודי הערים הקטנות, המתגוררים בכיכר השוק בלי שכנים, שילדיהם הולכים לבית הספר בלי ילדי שכנים, חשים בבידוד המשתמע מהיות ללא שכנים: הדבר האכזר מכל, אולי הדבר הקשה ביותר – בחיים בצוותא – שיכול לעלות בגורלו של מישהו. לא היינו כואבים זאת כל כך, אילולא הייתה לנו תחושה שפעם היו לנו שכנים... אנחנו מנגנים בטהובן, באך ומוצרט, אנחנו חוזרים אל גתה ואל הלדרלין, אנחנו מטים אוזן כמהה להתגלויותיהם הגדולות של גרמנים קדושים אלו. זה דבר טוב, ובחזרה אל דברים ישנים יש תמיד משהו יפה ונוגע ללב. אבל איזו הצגה, איזו טרגדיה לדידם של אנשים שחיים בתקופה מבלי לחיות בה. איננו תופסים שום מקום משמעותי לתקופתנו בהווה הגרמני הזה... ולא יעזור כאן שום מפעל תרבותי, שום איגוד, שום אגודת תרבות.

גילוי דעת של הנציגות הארצית של היהודים בגרמניה לגבי חוקי נירנברג, 24.9.1935

הנציגות הארצית של היהודים בגרמניה מכריזה כדלהלן:

החוקים אשר עליהם החליט הרייכסטג בנירנברג פגעו ביהודים פגיעה אנושה. אך הם אמורים ליצור מישור שבו יתאפשרו יחסים נסבלים בין העם הגרמני לעם היהודי. ברצונה של הנציגות הארצית של היהודים בגרמניה לתרום לכך בכל כוחה. תנאי מוקדם ליחסים נסבלים היא התקווה שבאמצעות הפסקת ההכפשות והחרמות תִּתְּן על כנה יכולתם המורלית והכלכלית של היהודים והקהילות היהודיות להתקיים.

סדרי החיים של היהודים בגרמניה דורשים הכרה ממשלתית בהנהגה יהודית אוטונומית. הנציגות הארצית של היהודים בגרמניה היא הגוף המופקד על כך...

המטלות הדחופות ביותר המוטלות על הנציגות הארצית, שלשם מילויין היא תפעל במסירות גמורה ובאותו המרץ שאפיין את הדרך שבה הלכה עד כה, הנן:

1. **מערך בתי הספר היהודיים שלנו צריך לשמש לשם חינוך הנוער לכדי יהודים דתיים איתנים וישרי דרך, חינוך השואב את כוחו להתמודד עם הדרישות הקשות שהחיים יציבו לו מתוך חיבור מודע עם הקהילה היהודית, מתוך העבודה על הווה יהודי והאמונה בעתיד יהודי...**

2. **קיום תרבותי אוטונומי מוכרח לתת ליהודים יוצרי האמנות והתרבות אפשרויות תעסוקה, ולשרת את חיי התרבות הייחודיים של היהודים בגרמניה...**

3. **יש להיענות לצורך המוגבר בהגירה בתכנון רחב יריעה הכולל בעיקר את פלשתינה, אבל גם את כל הארצות האחרות הבאות בחשבון, ונותן את הדעת בעיקר לנוער...**

4. **יש להבטיח את קיום הנזקקים, החולים והקשישים ואת הטיפול בהם כהשלמה לסעד הממשלתי באמצעות הרחבה שיטתית של שירותי הרווחה היהודיים הממומנים בידי הקהילות...**

במודעות מלאה לגודל האחריות ולמידת הקושי במשימה קוראת הנציגות הארצית את כל הגברים והנשים היהודים והיהודיות, את כלל הנוער היהודי, לאחדות השורות, לעמדה יהודית, למשמעת עצמית חמורה בהחלט ולהקרבה עצמית מקסימלית.

שיעור 5: שנות השלושים המאוחרות: הפנייה אל ההגירה והצ הסימביוזה היהודית-גרמנית

איסמר אלבוגן, פורסם בביטאון קהילת ברלין, פברואר 1937

יצחק אברבאנל חווה יותר מכל אדם אחר את הפכפכות הגורל היהודי. הוא חי חיים מלאים סבל ומבחנים קשים... דון יצחק אברבאנל, בעלייתו ובנפילתו, הוא סמל לגורל היהודי; באמונתו ובתקוותו הוא מופת לדתיות היהודית.

מקס נוסבאום, פורסם בביטאון הציוני Jüdische Rundschau, פברואר 1937

האוויר היה טעון, כל שנה הביאה קשיים חדשים. יהודי קסטיליה ואראגון היו חייבים להרגיש שעתידיהם בספרד אינו בטוח, אך הם החליטו שלא להגר ועצמו עיניהם מפני המציאות. ההסבר לגישה זו הוא בכך שהם אהבו את ספרד יותר מהכל... הם היו משוכנעים ששום מדינה אחרת לא תוכל להחליף את ספרד.

הרב ורמן מדווח על בעיות של הקהילות הקטנות בשלזיה, 16.4.1937, מסמך 105 בתוך: מדיניות הרדיפות וחיי היהודים בגרמניה הנאצית (יד ושם, 2023)

דוח על פעילותי מ-1 באפריל 1936 – 31 במרס 1937

קביעותי בדוח פעילותי האחרון ביחס למצב היהודים בקהילות הקטנות חלות בהיקף מלא גם על התקופה המדווחת. תנועת ההגירה נמשכה: בחלק הארי שלה היא הייתה הגירה פנימית...

בתהליך ההצטמקות נוצרות עוד ועוד קהילות זעירות בנות משפחות מעטות, הנאלצות לחיות די בבידוד, כמעט בלי כל גירוי והדרכה יהודיים. בנטילת תחושתם של אנשים אלו בדבר היותם עוזבים לנפשם ובעמידה לצידם במאבקם הקיומי הקשה בעצה ובמעש – באלה אני רואה את משימתי החשובה ביותר בפעילותי במחוז. על כן הרביתי בנסיעות לקהילות זעירות כאלה, ביקרתי את המשפחות המעטות בדירותיהן ושוחחתי איתן בפרוטרוט על מצבן. ביקורים אלה היו לעיתים קרובות הקשר היחיד, על פני תקופה ארוכה, עם העולם היהודי החיצון, ועל כן התקבלו תמיד בברכה ובהכרת טובה עמוקה.

כדי לזקוף את קומתם של האנשים האלה גם מבחינה רוחנית בדבר תורה, ולתת להם גם תמיכה פנימית... נוסף על כך קיימתי בכמה קהילות בשבתות (אם הייתה קיימת אפשרות למזון כשר) ובימי ראשון תפילה עם דרשה.

...בכל הקהילות במחוז בלי יוצאת מן הכלל הצטמצם מספר בני הנוער... פעמים רבות עומד הרכבן של קבוצות שיעור הדת על ילד אחד בכל הקבוצה. למרות זאת התקיים השיעור בכל המקומות באותו אופן כמו עד כה תחת פיקוחי הרציף.

הוועד המנהל של הקהילה היהודית בברלין מדווח על הכשרה מקצועית והליכי הסבה מקצועית בשנת 1937 (מסמך ארכיוני)

לשכת ההסבה המקצועית, מלבד פעילותה המעמיקה במתן ייעוץ, מטפלת במסלולי ההסבה המקצועית למבוגרים ובמסלולי ההכשרה המקצועית לנוער... המטרה והשאיפה שעומדות מאחורי ההסבה המקצועית הן באופן כמעט בלעדי הגירה לפלשתינה ולארצות שמעבר לים.

I. הסבה מקצועית לגברים:

בתחילת שנת 1937 הציעה הקהילה היהודית את מסלולי הלימודים האלה:

1. מסלול הסבה מקצועית לעיבוד מתכת ברלין-סימנסשטט (Bln.-Siemensstadt)... ובו 30 מקומות הכשרה.

2. מסלול הסבה מקצועית לעיבוד עץ באותו מקום (נגרים) ובו 25 מקומות הכשרה...

מספרם הכולל של הגברים שפקדו את לשכת ההסבה המקצועית מנה בשנת 1937 3,927. נמצאו מקומות להכשרה מקצועית חדשה ל-316 איש. מעגל מבקשי הייעוץ מורכב משנתונים מבוגרים יותר מאשר בעבר...

II. הסבה מקצועית לנשים:

בהסבה המקצועית לנשים הפעילה הקהילה היהודית בשנת 1937 בתור מסלולי לימודים חמישה מסלולי הסבה מקצועית בתפירה, שניים בניקיון, ואחד בספרות. נוסף על כך נשלחו תלמידות לבתי הספר היהודיים הפרטיים הקיימים להכשרה בתפירה ובניקיון...

מספרן הכולל של הנשים שפקדו את לשכת ההסבה המקצועית מנה בשנה המדווחת 1,654.

אגודת העזרה של היהודים בגרמניה מדווחת על מהלך ההגירה ועל ארגונה, 12.11.1937 (מסמך ארכיוני)

...הראשונה של שנת 1937 אפשר להעריך את מכלול ההגירה היהודית בכ-12,000 אנשים... התאפשר לשמור על אותה רמה של הגירה מעבר לים כמו בשנה הקודמת, אף שבשנת 1937 ארצות הגירה חשובות כמו בעיקר דרום אפריקה וברזיל כמעט ירדו לחלוטין מהפרק בשל מגבלות הגירה חדשות להגירה היהודית. הדבר התאפשר רק באמצעות ניצול מרבי של כל אפשרויות ההגירה האחרות ופתיחתן של אפשרויות הגירה חדשות (כמו אוסטרליה, למשל)...

בהגירת היחידים אפשר להבחין בכך שביצועה תלוי באופן מכריע בידע וביכולות המקצועיות והלשוניות של המהגר. לגבי אפשרויות ההגירה עצמן אפשר לסכם כי ניסיונו מורה על כך שבעלי מלאכה בעלי הכשרה טובה, פועלים מיומנים, סוחרים בעלי ידע בענף ספציפי, אותם אפשר להשים בכל הארצות הבאות בחשבון להגירת יהודים מגרמניה. אותו דבר תקף גם לנשים בעלות מקצועות נשיים ספציפיים, כמו משק בית, אחיות או מטפלות לילדים.

לעומת זאת סוחרים בלי ידע בענף ספציפי ואקדמאים ללא הכשרה מקצועית נוספת והכנה לארץ ההגירה, ובעיקר בלי ידע בשפה והון התחלתי, משתלבים תוך קשיים גדולים בלבד...

אפשר להניח שבקרב היהודים בגרמניה היקף המוכנות להגירה רחב ביותר. מוכנות זו להגירה מוצאת עם זאת את גבולה הטבעי ביכולת האישית להגר ובתנאים השוררים בארצות ההגירה...

בתכנון ההגירה העתידי יש לתת את הדעת באופן מיוחד לכך, שבראש ובראשונה אנשים צעירים, שאצלם הציפייה להגירת קרובי משפחה בעקבותיהם נראית מבוססת, הם אלה שיש להביא להגירה, ולעזור להם בהשתלבות בארץ היעד. מלבד זאת, בתכנון ההגירה באופן כללי יש לדאוג קודם כל להגירת שכבות הגיל הצעירות, משום שרק לגביהן אפשר להניח כשירות הגירה כנדרש בהיקף נרחב...

כדי להבטיח את הרחבת ההגירה אל הארצות שמעבר לים דרוש כי הגירת היהודים מגרמניה תתבצע לפי תוכנית ובאופן מסודר.

לחץ הגירה שהתוצאה שלו עלולה להיות הגירה פזיזה ושלא על-פי תוכנית טומן בחובו את הסכנה שארצות ההגירה יסגרו את שעריהן... בשל כך חייבת כל תוכנית הגירה לתכנן זמן מספיק כדי שאפשר יהיה להכשיר את המהגרים די הצורך, מבחינה מקצועית ומבחינת שפה, לארץ ההגירה שעל הפרק, כך שהשתלבותם תתרחש באופן חלק ככל האפשר ושהגירה נוספת לא תיפגע.

לקיצה של הסימביוזה היהודית-גרמנית, בתוך: תעודה וייעוד כרך שני: עם ועולם: מאמרים על ענייני השעה (הספרייה הציונית, 1964)

התכונה המובהקת שבתולדות הגלות היא אי-היציבות הגמורה... בתולדות גלותנו כל מצב הנראה כקבוע ועומד – חבוי בו נקט ההריסה. אין לנו פעולה שפעלנו בשדה הכלכלה והתרבות של איזה עם, ואפילו החשובה ביותר, שלא תתגלה בן לילה כדבר מיותר, ואף כדבר שהוא למשא. כל ברית היסטורית הקיימת לפי הכרתינו ואמונתנו בינינו ובין איזה עם אדוני הארץ, הרי באמת, כמו שמספרים משמו של פרידריך הגדול, כתובה היא על נייר שיש עליו ציון בכתב בלתי נראה... שיש לדבר תוקף כל זמן שהכל עומד בעינו. אבל נופלים אנו שוב ושוב ברשת הדמיון, שהפעם הדבר מוחלט הוא... זוהי תופעה של סינתזה שהיא אמנם מפוקפקת בתוך עצמה, אבל סינתזה של הוויה היא, מגיעה על לעמקי הווייתנו, וסופה בחינת ניתוק של קשר אורגני.

המקרה המופלא והחשוב ביותר ממין זה הוא התפתחות היהדות הגרמנית מימי השוואת זכויותיה, התפתחות שנקפדה עכשיו על ידי התנקשות מצד עם-הארץ, או נכון יותר מצד שלטון הארץ...

אומר אני: המקרה המופלא והחשוב ביותר, כי הסימביוזה, כלומר חיי החיבור של הגרמניות והיהדות, כמו שראיתי אותה בארבע עשרות השנים שביליתי בגרמניה, הייתה מימי תקופת ספרד הסימביוזה הראשונה והיחידה שקיבלה את האישור העליון שיש בידי ההיסטוריה ליתן, כלומר האישור של פוריותו המיוחדת של דור שלם...

הפרודוקטיביות הקצרה של הפגישה היהודית-גרמנית... הייתה אמיתית וטבעית... בגרעינה היסודי הייתה ההשתתפות היהודית בכלכלה, בחברה, במדע, בטכניקה ובאמנות של גרמניה השתתפות בונה ויוצרת. כמעט אין תחום בהוויה הגרמנית שבו לא פעלו בתקופה זו אנשים יהודים בין העומדים בראש... באופן עמוק עוד יותר מבתחום מפעל פריטי נתאשרה הסימביוזה על ידי שיתוף פעולה מיוחד של רוח גרמנית ורוח יהודית...

במציאות כזו יש להבין, שכמה אנשים מצוינים מבני ישראל נתמכרו לגרמניות יותר מדי. אני וידידים שלי הזהרנו על כך בכל השנים ההן אזהרות נמרצות בלי הרף, אבל אותה מציאות הייתה לרוב חזקה ממנו. מי שמוציא כאן בקלות גזר דין לחובה, לא הבין את העומק הטראגי של גורל הגלות...

האנשים היהודים מארץ הגרמנים, שנמלטו אל אדמת ישראל, ושעתידים להימלט – זוהי תקוותנו ותוחלתנו – אל אדמת ישראל, מביאים תרומה רבת ערך לבניין חיינו וציבורינו בכל מה שקלטו בתקופת הסימביוזה... והתרומה של יהודי גרמניה מן הדין שתהיה יקרה ורצויה לנו בייחוד. הם מביאים לנו בתוך עצמותם היהודית מאותו היסוד הנפשי הגרמני הנאצל, שמציקיהם מתכחשים לו ומחניקים אותו בקרב עמם הם.